

Morand despre Brâncuși

În *Papiers d'Identité*, Paul Morand a dedicat câteva pagini lui Brâncuși. Îndată după apariția cărții, acestea au fost traduse și publicate în *Rampa* (nr. 4047 bis, 21 iulie 1931, p. 1-2). Prozatorul începe printr-o comparație între atelierul lui Rodin, prin care „rătăcise” când era copil, și cel al sculptorului nostru. Dintr-al acestuia lipseau marmora de Carrara, luturile, armăturile de metal, barele de fier pentru busturile oamenilor mari, ceara pentru măști, divanurile, bibelourile și forfota anticarilor, femeilor frumoase și elevilor. „Numai cuburi mari de piatră de clădit, grinzi, trunchiuri de arbori, pietre și, ici-colo, frânturi dintr-un obuz, dintr-o torpilă, dintr-un cilindru de alamă lucitoare. Una dintre aceste forme primitive se desface dintre celelalte, vine spre noi masiv: e Brâncuși în bluză”. Portretul e urmat de note despre stilul de viață și felul de a munci: „O barbă lungă, sălbatecă, ce va semăna curînd cu a lui Walt Whitman, ochi sireți de latin, și mistici de slav, o privire de bunățate, de certitudine și de curaj; hainele lui sînt neajustate pe un trup de lucrător, de cioplitor de piatră, de lemnar. Brâncuși e un artist născut. El n-are elevi, ajutoari, practicieni, lustruitori, își face totul singur. Orice materie e bună: i se supune. [...] Situația lui nu-i tocmai ușoară, pentru că trăiește singur, fără maestri și fără discipoli, fără reclamă, fără critică de artă în solda lui și cu mult înaintea timpului său. Parisul, care a îngăduit lui Picasso să stea din Malaga în Rue de la Boétie, a îngăduit lui Brâncuși să rămînă cel mai puțin «parisian» dintre artiști și ceea ce e încă și mai rar, cel mai puțin «montparno» [deși avea atelierul în Montparnasse], dintre români”.

În aceeași linie, sînt făcute și alte remarci, în formulări memorabile: „Brâncuși al nostru lucrează fără grabă; în această privință nu e din ziua de azi. El colaborează cu timpul întocmai ca sculptorii catedralelor romane, frații lui. Are conștiința lor, gustul lor de singurătate, respectul lor pentru materie, bucuria lor de a trăi și de a crea, răbdarea, temperamentul lor pasionat, violența lor care niciodată nu se vede la suprafață – suprafață tare și lustruită, cum numai Brâncuși știe să lustruiască. Nu lucrează niciodată în serie. Niciodată nu

varia

Constantin CĂLIN

Sertarul cu fișe

trece fără motiv de la o temă la alta, de la o materie la alta; avînd respectul individualității materiei totdeauna transpune. Știe, ceea ce mulți ignoră, că ceea ce a fost gîndit în lemn, sau în piatră, nu poate fi executat în bronz fără modificări”.

Generoasa evocare a romancierului francez cuprinde, de asemenea, definiții pregnante despre arta lui Brâncuși, observații referitoare la publicul lui și analogii cu opere literare (de pildă, aceea cu poezia lui Cummings). „Brâncuși stă într-un loc care nu e decît al lui, între doi poli, între arta cea mai primitivă și arta modernă cea mai extremă”. În sfîrșit, merită reținut sfatul autorului că lucrările trebuie admirate cu încredere, „chiar dacă nu înțelegi subiectul”. Aderența lui Paul Morand la sculptura lui Brâncuși era integrală. La fel e și aderența cititorului la textul său. O frază provoacă, totuși, vii regrete: „Dacă lumea anului 2000 va fi așa precum ne-o închipuim noi, atunci operele lui Brâncuși vor trebui să fie în acel an în piețele publice”. Lumea n-a mers, însă, în sensul anticipat.

Prin el însuși

„Legenda spune că – menționa Morand – împins de demonul sculpturii, Brâncuși a venit pe jos la Paris, oprindu-se să lucreze în ferme, în spitale din Viena și Mûnich”. Martor al dificultăților prin care a trecut a fost Camil Ressu, care îi relatează unui reporter: „Pe atunci era și Brâncuși printre noi. Ducea cea mai grea viață dintre toți. Refuza cu îndîrjire orice ajutor i se oferea. Se retrăsese într-un atelier modest unde timp de 14 ani de zile a îndurat viața de mucenic. Dacă și-ar povesti viața de atunci, nici nimeni nu l-ar crede. Dîrzenia l-a ajutat

însă enorm ca să se impună. Și la Paris știți că este așa greu să te impui. Sunt doar ațîția...” (v. A. Dumbrăveanu, „Cu pictorul Camil Ressu despre el și despre alții”, în *Rampa*, 15, nr. 3627, 19 februarie 1930, p. 3). Sînt vorbe pline de admirație pentru un caracter puternic, model de reușită prin el însuși, a cărui „lecție” poate fi rezumată astfel: muncă pînă la suferință, orgoliu și etică aspră.

Rebreanu și Biblia

„Mă întrebi ce carte prefer? Uite-o colo pe birou. Cartea aia groasă cu scoarțe negre...”

E o carte în care se află toată înțelepciunea lumii trecută și viitoare... N-o țin niciodată în raft... Îi zice BIBLIA...” (v. Tudor Mușatescu, „Cu d. Liviu Rebreanu despre el și despre alții”, în *Rampa*, 13, nr. 3232, 29 octombrie 1928, p. 3). La seminarii, obișnuiam să-i întreb pe studenți dacă au în casele lor o *Biblie*, și unde o țin. Din răspunsuri îmi dădeam seama dacă citeșc din ea, sau nu. „Dacă o țineți împreună cu almanahurile, cărțile de bucătărie și romanele sentimentale – le spuneam –, înseamnă că nu-i respectați importanța. *Biblia* nu se ține înghesuită între alte cărți, ci în loc aparte, curat și cît mai la îndemînă, pentru lectură zilnică”.

Interviu cu ventuze în spate

Am citit tot felul de interviuri: luete la cafenea, la bodegă, în gară, la birou, în cabina de teatru, acasă... Din relatări

rezultă că discuțiile se mai întrerupeau uneori, preț de un minut-două, din cauza unui telefon, a apariției cuiva, a nevoii de a-i arăta reporterului anumite lucruri. Dar – pînă de curînd – un interviu oprit la jumătate, ore bune, și apoi reluat cu interviuatul într-o stare complet schimbată, nu cred să fi citit. O atare situație s-a produs în timpul realizării unui interviu cu tenorul Vasile Rabega, reputat în epoca interbelică. Convorbirea curgea normal, cînd, intempestiv, acesta a fost chemat la Operă, pentru rezolvarea unor probleme administrative. Plecînd, el i-a spus „interviewerului” că va fi din nou la dispoziția sa, seara, la nouă. Afară ploua. Mai departe, transcriu „proza” acestuia, în care, dincolo de cazul particular, e vorba de fragilitatea celor mai mulți dintre artiști și de conștiința lor profesională:

„Precis, la această oră am bătut la ușă. Mi-a deschis servitoarea, cu o mină supărată. Mi-am dezbrăcat pardesiul și am întreat de d. Rabega.

– S-a îmbolnăvit...”

Vai mie! [...] Am intrat totuși în cameră. D. Rabega zăcea întins pe pat cu fața în jos avînd cincisprezece ventuze lipite de spate. O, vă asigur că nu e deloc agreabil să vedeți un tenor cu ventuze pe spate. Dar mai ales nu e agreabil să-l găsești cu temperatură de 39 grade.

– Cum fu asta? [Adică, ce s-a întîmplat? Rabega era oltean; reporterul – evreu, numele lui real fiind A. Bertram.]

– Ai văzut? Ne-am despărțit adineaori în condițiuni bune. Nu aveam nimic. Cînd m-am întors m-au apucat căldurile și am simțit arsuri în gît. Vezi, așa sîntem noi... Și publicul care ne înjură cînd i se anunță: cutare e bolnav. Crede că tragem la fit. E drept însă că unii abuzează de bolile astea subite.

După cum vezi, însă, la mine nu e cazul. Mă doftoricesc teribil acum ca să pot cînta poimiine și să nu încur spectacolul. Fiindcă eu consider că am o răspundere față de instituție [la înființarea căreia participase] și nu pot să-i cauzez răul, atunci cînd datorita mea e să ajut din răspundere ca să iasă totul bine” (v. A. Dumbrăveanu, „Cu d. Vasile Rabega despre el și despre alții”, în *Rampa*, 13, nr. 3361, 3 decembrie 1928, p. 3).

• Continuă „Anul Ovidius”, eveniment inițiat de un băcăuan – dramaturgul Viorel Savin. În prezua împlinirii a 2060 de ani de la nașterea poetului latin (20 mart. 43 î.H.), Teatrul de Stat Constanța a programat spectacolul-lectură „Bucuria de a fi îndurerat la Tomis”, de Viorel Savin, în prezența autorului (în rolul lui Ovidiu – Iulian Enache). Va urma, desigur, episodul băcăuan al manifestărilor dublu omagiale (autorul „Tristor” s-a stins în urmă cu exact două milenii), măcar pentru că Vasile Alecsandri, băcăuan (n. 14 iun. 1818), ne-a lăsat drama „Ovidiu” (1885). • Despre „Esența culturală a tranziției” a vorbit scriitorul Varujan Vosganian în cadrul conferinței Bibliotecii Județene „C. Sturdza” alocate lunii martie. Cîteva meditații vosganiene demne de reținut: „Cultura cucerește fără să umilească”; „Adevărata victorie asupra lumii e să rămâi tu însuși”; „Cartea îți dă prilejul să fii coautor; filmul, nu”; „Azi societatea românească nu e nici morală, nici imorală, ci amorală. Nu mai avem repere”; „A fi liber nu e un dat; e o responsabilitate”. • Tabăra de creație plastică de la Tescani a împlinit patru decenii, eveniment extrem de important pentru geografia culturală a României (Sever Voinescu). La retrospectiva din 9 martie de la Galeriile „Alfa”, Cristina Andrei, directoarea Muzeului Național „George Enescu”, de care ține secția „Dumitru și Alice Rosetti-Tescanu – George Enescu” Tescani, a propus itinerarea lucrărilor și în străinătate, prin Institutul Cultural Român. • ETIMOLOGIE ARTISTICĂ. Iulian Bucur ne-a reamintit că termenul *frumos* are legătură cu *forma*, de vreme ce inițial l-am avut pe *formosus*. O simbioză a celor două paliere ne-a oferit-o prezența pictorilor Ilie Boca și Mihai Sârbulescu, la Galeriile KARO (15 mart.). • Aurel Stanciu își continuă itinerarul nemțean: de data aceasta, „Taina din fereastră” a poposit la

Fragmentarium

Muzeul de Artă din Roman... • ... iar Mihai Nechita-Burculeț expune la Casa „Avramide” din Tulcea circa 60 de lucrări din ciclul „Albastru cernit”. • IPOSTAZE FEMININE. *Filologa*: Anamaria Paiu, despre „puterea de seducție a femeilor la 60 de ani”; *poeta*: Tincuța Horonceanu-Bernevic, cu refuzul genului neutru; *cercetătoarea*: Lăcrămioara Istina și farmecul lumii dispărute. Din chestionarul aplicat de elevii economiști: „Degeaba arăți bine dacă nu ai nimic în cap”. (Notații de la simpozionul dedicat Zilei Femeii la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” – 7 mart.) ?i o autodefiniție: „Noi suntem lubire și Dor” (prof. Camelia Vîrgolici). • „Credința ortodoxă” a împlinit 20 de ani. Din selecția de la B.J. „C. Sturdza”: „Fiecare ediție a revistei noastre este un psalm, rostit în cuvinte simple” (Ioan Enache, redactor-șef). La multe numere! • Cu întîrziere scriem despre regretatul Radu Gabrea. În apr. 2015, a venit la Bacău cu ultimul său film – „Lindenfeld – o poveste de dragoste”. L-a prezentat, cu Victoria Cociaș, studenților și profesorilor de la Universitatea „Vasile Alecsandri”, unde în urmă cu decenii mama sa, Maria Gabrea, a predat magistral limba română. Ne-a(u) lăsat o neștearsă amintire. • CENTENAR. „Vocile memoriei” de la RRC au semnalat împlinirea, la 9 mart., a 100 de ani de la nașterea lui Dimitrie Stelaru, prin două înregistrări din fonoteca de aur aparținînd lui Eugen Jebeleanu („nașul” lui Dumitru Petrescu, devenit Stelaru) și poetu-

lui omagiat. • Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău a organizat prima ediție a unei conferințe internaționale de inovație în psihologie, educație și didactică – ICIPED (10-11 mart.). Florin Frumos, de la Iași, ne-a întreat (dar tot el a răspuns) ce este învățarea autoreglată și de ce este importantă. • „MORMĂNTUL CORONAT CU FLORI”. RRC de pe 1 martie ne invită să împărțim bucuria unei vești venite de la Iași: la 180 de ani de la ivirea pe lume a autorului „Amintirilor din copilărie”, un grup de elevi din clasele primare și gimnaziu i-a presărat pe locul de veci din Cimitirul „Eternitatea” o mulțime de flori. Nu a fost o dispoziție specială ca aceasta: „La 1 Martie a.c. împlinindu-se o sută de ani de la nașterea lui Ion Creangă, Ministerul Educației Naționale a dispus ca în una din orele de limba română sau de parte literară profesorii de la școalele secundare să vorbească elevilor despre viața și opera marelui scriitor” („Dimineata”, București, 27 febr. 1937, p. 9). Azi, în 2017, unele voci cer scoaterea din manuale a scrierilor humuleșteanului... • COMEMORĂRI INDIRECTE. „Hublou” *Deșteptării* din 17 martie este coincident cu împlinirea unui an de la despărțirea de Solomon Marcus. Carmen Mihalache reia din „Rănilor deschise” (și descrise) de academicianul născut în Bacău tematica educației, încă neînțeleasă pe deplin: nu ne pricepem să cultivăm în școală „curiozitatea, interesul, plăcerea, pasiunea”. În aceeași zi (20 mart.), fusese înhumat Șerban Iliescu, arhicunoscutul realizator al „Ghidului radiofonic de exprimare corectă” de la RRA. Tele 1 Bacău a difuzat în reluare ediții ale rubricii „La punct și virgulă”, închinată acestui cavaler al microfonului. Greu de înlocuit savantul și, respectiv, lup-tătorul pentru drepturile limbii române.

AI. IOANID